

КОДИФІКАЦІЙНА ТЕХНІКА: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА ГЕНЕЗА ФОРМУВАННЯ

К. О. Дейнека

аспірантка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Кодифікаційна техніка має власну багатотисячну історію свого становлення та розвитку. В різні історичні етапи розвитку людства законодавці по-різному підходили до питання кодифікації. Очевидним сьогодні є той факт, що кодифікація є найбільш дієвою формою систематизації законодавства. Останнє, в свою чергу, визначає ефективність правового регулювання суспільних відносин. Подальші праводержавотворчі процеси України та інших держав світу можливі виключно за умови ефективної кодифікаційної техніки. У зв'язку з цим, для комплексного розуміння сутності кодифікаційної техніки постає потреба в аналізі її історичних витоків. Зосередимо окрему увагу на еволюційних ідеях, а також на сильних та слабких сторонах кодифікації того чи іншого історичного етапу.

Як зазначає відомий французький юрист Р. Кабр'як, найбільш давні кодекси з'являються за 2 тис. років до н. е. в Месопотамії. Першим кодексом, описаним істориками, є кодекс Ур-Намма,

засновника третьої династії у місті-державі Ур, який був складений близько 2100 р. до н. е. і знайдений у Ніппурі напочатку XX ст. Однак до нас, як зазначає Р. Кабр'як, дійшли тільки його фрагменти. Деякий час після цього, приблизно в 1920 р. до н. е., цар Ліпіт-Іштар також ввів у дію кодекс, що частково зберігся до наших днів [1, с. 30].

Але найбільш повним і відомим залишається, безумовно, Кодекс Хаммурапі (датований приблизно 1780 р. до н. е.), який зберігся у формі базальтової стели у музеї Лувру. Цей кодекс складався із 282 статей, які були обрамлені прологом і епілогом, та містив приписи, що мали на меті упорядкувати сімейне життя й забезпечити спокій у царстві. Тут містяться норми, які вже раніше були затверджені Хаммурапі і його попередниками, але більше того, і норми звичаєвого права. За формою цей пам'ятник юридичного мистецтва (як і інші юридичні акти Давнього Сходу) відрізняється використанням протоазиса («якщо...»), після якого слідує

адозис («то...»). Використання такого прийому законодавчої та кодифікаційної техніки свідчить про високий ступінь казуїстичності регулювання суспільних відносин того часу, тобто норми мають переважно прикладний, а не узагальнюючий характер. Наприклад, параграф 21 містить норму: «Якщо хтось зробив пролом у стіні дому іншої людини, то першого необхідно вбити перед цим проломом» [2, с. 228]. Цей кодекс не містить групування норм, розподілення на загальні та деталізуючі норми та інших характеристик сучасних кодифікаційних актів. Це свідчить про досить низький рівень кодифікаційної техніки, однак не про її відсутність. Щонайменше зведення розрізнених до моменту створення цього кодексу норм вже можна вважати кодифікацією. Як уже зазначалось, цей акт має таку структуру: преамбулу, основну та заключну частини. Основна частина об'єднала норми, що регулюють всі основні сторони суспільного життя з метою встановлення правопорядку і справедливості в державі. Простота, справедливість

і прикладний характер норм дали цьому Кодексу значне поширення. Доказом особливої слави цього витвору юридичного мистецтва протягом всієї епохи Античності служить той факт, що його копіювали протягом багатьох століть.

Античний Середній Схід подарував світу й інші приклади кодифікації, більш пізні, ніж Кодекс Хаммурапі. Хети, чия цивілізація процвітала у Малій Азії з деякими перервами до XIII ст. до н. е., залишили нам Хетський кодекс – дві таблиці, датовані приблизно 1600 р. до Р. Х., і містили близько сотні статей кожна. Можна також згадати про Ассирійські закони (приблизно XI ст. до н. е.) чи Нововавилонські закони (приблизно VII ст. до н. е.) – в обох випадках йдеться про таблички із юридичними текстами, що стосуються широкого кола питань суспільного життя.

Давній Єгипет із його трьохтисячорічною історією майже не залишив по собі кодифікованих юридичних пам'яток. Винятком може послужити лише знайдений Кодекс Гермополіса – звід складних казусів, які в кожному конкретному випадку супроводжувались певним варіантом поведінки, які мали бути застосовані суддями при вирішенні судових справ, складений за часів цивілізації Птолемеїв [1, с. 31].

Подібна ситуація склалась, на думку Р. Кабріяка, і у Давній Греції, де письмовий закон з'явився тільки із появою полісів. Іншої думки дотримується доктор історичних наук Л. Пальцева, яка зазначає, що процес кодифікації права стосувався, в першу чергу, тих общин, які були підготовлені до нього політичним і соціально-економічним досвідом і потребували раціональної організації суспільного життя. Саме таку мету переслідували перші грецькі законодавства. Необхідність введення писаного закону як особливої форми регулювання внутрішньополісних

відносин виникала, перш за все, там, де соціальні протиріччя отримували особливу гостроту і де суспільство, вочевидь, розуміло, що породжені ними конфлікти не можуть бути вирішені інакше як шляхом введення певних правил і норм, обов'язкових для всіх членів цього суспільства. Почавшись у VII ст. до н. е., цей процес захопив і VI ст. до н. е., а в деяких місцях не був завершений і в період класики [3, с. 14]. Загалом розбіжності у думках виникли через підхід до розуміння сутності кодифікації. У першому випадку кодифікація розглядається як переробка писаного права, в другому – як переробка всього діючого права (в тому числі і права звичаєвого) в новий писаний законодавчий акт. По суті, першому випадку відповідає поняття «кодифікація законодавства», а другому – «кодифікація права».

Найбільш знаменитим кодифікованим законодавчим актом античної доби є т. зв. «Гортинська правда» – звід законодавства, утверджений на Криті приблизно в V ст. до н. е. Цей текст нараховує шістсот рядків, записаних на дванадцяти колонах дикастерія (суду присяжних) в Гортині [3, с. 15]. Цей акт є зводом норм приватного права. Як зазначає радянський історик античності Л. Казаманова, знаменитому Гортинському законодавству, записаному у V ст. до н. е., передують більш ранній звід законів – так звані архаїчні закони Гортини, знайдені в храмі Аполлона Піфійського на території древнього міста. Уривки із цього зводу збереглися у досить поганому стані, але вони дають можливість зробити висновок, що зміст законів був різноманітний і частково повторювався у наступному законодавстві, яке було переробкою і доповненням діючого до нього Гортинського права [4, с. 34].

Кодифікація законодавства Риму починається у часи кризи

Римської імперії. Однак варто відмітити, що кодифікація права почалась задовго до цього. Одним із перших і найбільш авторитетних пам'яток римського юридичного мистецтва вважаються Закони XII таблиць. Прийняття цих законів було наслідком боротьби плебеїв із патриціями, в особі імперіум консулів, чия влада була надмірною та нестерпною для звичайних людей. Закони XII таблиць писались 10-ма уповноваженими патриціями, які протягом 303 р. до н. е. створили 10 таблиць, які систематизовано вміщували норми із різних галузей права. Як зазначає відомий російський юрист С. Пахман, народ був не зовсім задоволений їхньою працею, тому склад комісії було змінено шляхом включення представників плебеїв. Протягом 304 р. до н. е. були складені ще 2 таблиці, які доповнювали перші 10 (11 була доповненням до перших 5-ти, 12 – до решти) [5, с. 5-6]. При розробці цього законодавства переймався кодифікаційний досвід грецьких полісів. Як зазначає Р. Кабріяк, Таблиці постійно знищувались: як оригінали, так і більш пізні їх копії [1, с. 33], однак вони були чинними досить довгий час. Зміст Законів XII таблиць дійшов до нас лише завдяки джерелам більш пізнього часу, при цьому – фрагментарно. Загалом Закони XII таблиць є збірником норм звичаєвого права із доповненнями, складеним з метою забезпечення громадян правом на судовий захист відповідно до вимог закону, а не внаслідок свавілля консулів. Одним із методів законодавчої техніки Законів XII таблиць було використання прийому викладення за допомогою казусу (формулювання «якщо-то-інакше») [6, с. 190].

За часів Імперії римське право створювалось переважно преторами і будувалось на преторському едикті, строк дії якого обмежу-

вався часом повноважень претора. Нові претори мали право прийняти едикти попередників, однак це не вносило ясності у законодавство, тому назріла необхідність проведення кодифікації едиктів. Здійснення кодифікації було доручено імператором Адріаном відомому юристу С. Юліану приблизно у 120 р. н. е., а результатом, за словами Р. Кабріяка, стала кодифікація едикту – систематизація нормативних положень, що містились в едиктах [1, с. 34]. Кодифіковані едикти були згруповані у певне число титулів невеликого обсягу із заголовками. Титули були об'єднані у дві частини: у головній були опубліковані окремі пункти позовів, *clausulae edictales*, в додатковій – наведені типові формуляри позовів. Отже, очевидне використання С. Юліаном прийомів законодавчої та кодифікаційної техніки: зокрема, структурування нормативного матеріалу, концентрації та розділення узагальненого та спеціального нормативного матеріалу, нормативної економії, титулування норми та інших. Кодифікація едикту стала межею, що ознаменувала завершення діяльності магістратів і перехід їх повноважень у цій сфері до імператора.

За часів правління Диоклетіана юрист Григорій (або Грегориан) протягом 292-293 рр. уклав збірник імператорських декретів, який отримав назву Кодекс Грегориана (*Codex Gregorianus*). Відомо, що цей Кодекс містив у собі конституції, прийняті у період з 196 по 292 рр. Ці акти були розташовані у певному порядку: кодекс ділився на 19 (за іншими даними, на 14 або 16) книг, книги поділялись на титули, всередині яких конституції наводилися у хронологічній послідовності. Припускають, що кодекс містив і більш ранні конституції, починаючи з конституцій Адріана (117-138 рр.). Через деякий час до Кодексу Грегориана було складе-

но доповнення у вигляді окремої книги, розділеної на титули, яка містила конституції епохи Диоклетіана. По імені укладача, – чи то юриста Гермогеніана, чи то певного Гермогена – це доповнення отримало назву «Кодекс Гермогеніана» (*Codex Hermogenianus*). Вчені схильні вважати, що обидва Кодекси доповнювалися згодом конституціями Диоклетіана 295-305 рр., конституціями Костянтина I Ліцинія (принаймні конституціями 314 р.) і навіть актами Валентиніана I і Валента, які були прийняті у 364-365 рр. Від обох Кодексів збереглися лише невеликі фрагменти [7, с. 250].

Після приватних ініціатив Грегориана та Гермогеніана через півтора сторіччя за часів імператора Феодосія II приймається рішення щодо проведення офіційної кодифікації. Починаючи із 429 р., комісією із 16 членів було доручено зібрати всі імператорські конституції, видані з часів імператора Костянтина. За наслідками проведеної роботи було складено Кодекс Феодосія, який складався із 16 книг, поділених на титули, які включають розміщені у хронологічному порядку імператорські конституції. Перед проведенням кодифікації було здійснено процедуру відбору імператорських актів та розроблено уніфіковані форми імператорських указів. Єдиною формою загального імператорського указу (*institutio generalis*) став едикт. За визначенням конституції, *leges generales* були: а) *orationes principis in senatu*; б) всі конституції, в яких було вжито слово *edictum* (*leges edictales*); в) всі конституції, які керівники провінцій були зобов'язані публікувати за допомогою едиктів (*programma*); г) всі імператорські рішення щодо окремих випадків, використання яких передбачалося в інших подібних випадках; ґ) конституції, які надавали загальну силу і застосу-

вання описаному в них правилу [7, с. 249].

Після середньовічного занепаду кодифікація відновлюється. Основним сприяючим фактором стало посилення влади королів. Централізація влади необхідним наслідком мала посилення законотворчості, оскільки законодавство є важливим стримуючим та об'єднуючим фактором для васалів і королівства. Також важливим фактором впливу на кодифікацію був розвиток економічного обороту, який складно вживався із одночасним існуванням на обмеженій території багатьох різноманітних правових норм. Тому все більш актуальною стає необхідність уніфікації норм, яка лежить в основі кодифікації. Не менше значення мають і технічні фактори: винайдення книгодрукування, що дозволило тиражувати письмові тексти, полегшило розробку та поширення кодексів.

Одним із перших передкодифікаційних уніфікацій нового типу були Норвезькі закони, складені королем М. Хаконарсоном (якого прозвали *Lagaböter*, що буквально означає «той, що покращує право»). У Франції це були збірники кутюмів (звичаїв), такі, як «Порада другу» (між 1254 і 1258 рр.), написані Шевальє П. де Фонтеном, головою судової адміністрації на Півночі Франції; «Книга про правосуддя і про промови адвокатів» (між 1255 і 1260 рр.); «Устави Святого Людовіка» (1270 р.). Особливо відомою уніфікацією цього часу у Франції вважається збірник кутюмів Ф. де Бомануара, складений на основі правових норм графства Клермонт і Бовезі у 1283 р. Запис звичаїв досить часто сприяв виявленню їх недоліків (протиріч, заплутаності), що сприяло виникненню спорів між юристами та інтенсивній доктринальній діяльності. Як зазначає Р. Кабріяк, багато авторів цього часу нама-

гались перебороти проблеми шляхом розробки загального звичаєвого права. У своїх творах Р. Спифам, Ф. де Немон, а особливо Ш. Дюмулен наголошували на необхідності кодифікації всіх кутюнів Франції як засобу викорінення їх розрізнення і покращення їх застосування [1, с. 47].

У цей час у Литовсько-Руській державі приймається Судебник короля К. Ячеловича 1468 р., який, як зазначає Ж. Дзейко, вважається першою спробою провести спробу кодифікації у масштабах всієї Литовської держави [8, с. 59]. Джерелами Судебника були звичаєве право, судова практика, Руська правда. Структурно Судебник не складався із загальної та особливої частин. Порівняно із попереднім законодавством тут використовуються більш абстрактні формулювання норм, також застосовуються деякі кримінально-правові презумпції (презумпція невинуватості) і фікції.

Як відомо, статuti Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 рр. також були результатами кодифікації (а не зводами законів), оскільки до їх змісту включені не окремі акти, а норми із актів, взятих за основу для їх розробки. Статuti структурно поділені на розділи та артикули, де посилання на артикули йде текстуально, безпосередньо у нормі. Статут 1529 р. містить норму про час його застосування – «на всі часи». Норми викладаються як абстрактно, так і казуально. Здебільшого відсутні «відсильні» конструкції норм, тобто здійснюється пряме регулювання суспільних відносин однією нормою. Цей статут є прикладом загальної кодифікації. Однак, разом з тим, він не містить яскраво вираженої логіки розміщення норм. Вважаємо за необхідне підкреслити, що Статут 1566 р. є більш системним, порівняно із попередніми редакціями. Так, норми тут логічно згруповані: у перших

чотирьох розділах закріплено норми публічного права, які врегульовували основи державного і суспільного ладу, судочинство і судоустрій; розділи з 5 по 10 закріплювали норми приватного права; розділи з 11 по 14 вміщали норми кримінального права. Для позначення відповідних складових тексту починає вживатись артикул. Що ж стосується Статуту 1588 р., то він був більшим за попередні і через намагання законодавця врегулювати всі можливі ситуації. Характерне для нього використання спеціальної юридичної термінології. Акти кодифікації Литовського князівства у свій час стояли на порядок вище аналогічних актів інших держав Європи.

Із кінця XVI ст. кодифікація в Європі входить у нову фазу, оскільки виникає необхідність об'єднати в одне ціле значну кількість норм, запроваджених королівською владою. У Данії, Франції та Англії з'являються приватні кодифікаційні ініціативи. Данський ерудит Е. Краббе у 1550 р. приймає рішення про створення національного закону для всієї країни; в Савойї магістр створює у 1605 р. збірник юридичних норм, які застосовуються під назвою *Codex fabrianus*, аналогічний акт розробляє та публікує в королівстві Неаполь високий сановник Тапіа; у іспанських Нідерландах адвокат Ансельмо публікує у 1649 р. *Codex belgius*; в Австрії приймаються *Codex Leopoldinus* (1670 р.), *Codex Ferdinando-Leopoldinus* (1701 р.) магістрата фон Вайнгартена і *Codex austriacus* (1703 р.) магістрата фон Гарієнта; в Модені герцогський бібліотекар Л. А. Мураторі в 1726 р. публікує *Codice carolino*; в Англії в 1616 р. сер Ф. Бекон присвячує своєму королю Якову I твір «Пропозиція з приводу узагальнення і покращення права Англії», де пропонує не тільки узагальнити, а й раціоналізувати правові норми, які містяться

у «щорічниках» (*year books* – збірниках правових позицій судів, які щорічно видавались у Англії).

Тоді ж у Руському царстві (1547-1721 рр.) приймається акт кодифікації – *Соборне уложення* 1649 р. *Соборне уложення* було створене шляхом інтелектуальної переробки діючих до нього Судебників, Книг наказів, царських наказів, думських вироків, рішень Земських зборів, «Стоглава», литовського та візантійського законодавства. Незважаючи на казуальність викладу, *Соборне уложення* відрізнялося досить високим для свого часу рівнем юридичної техніки: відкривалося преамбулою, де проголошувалася відповідність права постановам «Святих Апостолів» і утверджувалася рівність суду по всіх справах і для всіх чинів. *Соборне уложення* 1649 р. мало 967 статей, 25 глав (про суд, вотчини, богохульників тощо). Будучи прийнятим 1649 р., *Соборне уложення* увійшло до *Повного зібрання законів Російської імперії* 1830 р. та було використане при складанні 15-го тому *Зводу законів Російської імперії*.

Паралельно до прийняття *Соборного уложення* у Європі з'являються Кодекс короля Християна V, прийнятий у Данії в 1683 р. (в 1687 р. його дія була поширена на Норвегію за назвою «Норвезьке право»), і *Звід законів Шведської держави* 1734 р., які формально діють і понині. Останній в літературі визнають одним із найбільш якісно розроблених актів, з точки зору методології викладення [1, с. 55]. Весь правовий матеріал кодексу був поділений на так звані *balk* (дослівно – «балки»), тобто текст кодексу складається із низки лаконічно пов'язаних між собою норм за певним напрямом правового регулювання суспільних відносин.

На межі XVIII-XIX століть у Європі активно розпочинається робота щодо систематиза-

ції існуючих нормативних актів. У Франції під кодексом розуміється юридичний документ, що об'єднує сукупність законів та підзаконних приписів, застосовуваних у певній галузі права. Таким чином, кодифікація є завершальним етапом оформлення галузі законодавства як елементу його системи [9, с. 327]. Основні кодекси були розроблені у Франції в період консулате та Імперії: Цивільний кодекс 1804 р., Цивільно-процесуальний кодекс 1806 р., Кримінально-процесуальний кодекс 1808 р., Кримінальний кодекс 1810 р. Розробка кодифікованих актів у Франції назріла вже у 1789 р., коли було проведено перші Генеральні штати. Перший проект Цивільного кодексу було розроблено в 1793 р. Він містив 719 статей, поділявся на 4 книги (особи, речі, угоди і позови). Цей кодекс не прийняли, оскільки він був занадто складним для сприйняття. Цивільний кодекс Франції 1804 р. є зразковим кодифікаційним актом. Він був введений в дію указом Наполеона 21 березня 1803 р., ще при консульстві, незадовго до проголошення Наполеона імператором Франції. Цей кодекс діє донині і ще жодного разу не переглядався суцільно. При розробці кодексу Наполеона приділялось багато уваги чіткості та несуперечливості норм. Загалом Кодекс є творчою компіляцією з римського та звичаєвого права, королівських ордонансів, революційних законів і судової практики старих парламентів та положень іноземного законодавства. У розробці кодексу брали участь передові юристи тогочасної Франції – Ф. Тронше, Ф. Б. де Преамею, Ж. Порталіс і Ж. Маваль, а також Наполеон Бонапарт. Було використано метод «професійного референдуму»: текст його був розісланий на обговорення до всіх французьких судів.

Після отримання відгуків проєкт в 1801 р. був розглянутий у державній раді під керівництвом Наполеона, а згодом був направлений до трибуналу та законодавчого корпусу, які зустріли його холодно. Лунала серйозна критика тих, хто ще жив ідеями періоду підйому французької революції. Вони не могли примиритися з особистою владою Бонапарта, а також з деякими положеннями низки розділів кодексу і з ліквідацією кодексом революційних завоювань буржуазії. Перший титул проєкту був відхилений. Наполеон узяв проєкт назад, але одночасно провів докорінну реформу трибуналу, скоротивши його до 50 членів і підбравши останніх зі своїх прихильників [10, с. 34]. Після цього проєкт кодексу знову був поставлений на обговорення і розгляд його пішов без затримок. Законодавчий корпус приймав статті кодексу без дебатів. Протягом одного року, тобто з березня 1803 р. по березень 1804 р., 36 законів, складових кодексу, були прийняті і введені в дію. 21 березня 1804 р. Цивільний кодекс був виданий в повному обсязі. Всі діючі до цього кутюми, ордонанси і закони були оголошені такими, що втратили силу. Кодекс Наполеона характеризується: 1) своєю особливою правовою ідеологією, тобто глибоко обдуманим опрацюванням норм і принципів французького цивільного права на основі римського приватного права; 2) єдністю предмета, регульованого в кодексі; 3) взаємозв'язком і логічною послідовністю всіх його структурних елементів (книг, глав і статей); 4) лаконічністю викладу, стислістю юридичних формулювань і дефініцій, визначеністю і чіткістю трактування основних понять та інститутів цивільного права. Отже, кодекс Наполеона – це зведений законодавчий акт, де об'єднані і систематизовані правові

норми, що містяться в 36 законах, що регулюють подібні, однорідні цивільно-правові відносини.

Майже на 100 років пізніше вийшло Німецьке цивільне уложення (1896 р.). В його основу було покладено: Пруське земельне уложення 1794 р., яке охоплювало багато галузей права, баварський Кримінальний кодекс 1813 р. і більш ранні баварські Судовий та Цивільний кодекси 1753 і 1756 рр., Саксонський Цивільний кодекс 1863 р., Ганноверський Цивільний процесуальний кодекс 1850 р. Також враховувалося і загальне право, що було складним переплетінням норм, які йшли від римського і канонічного права та правових звичаїв давніх германців. Повільний, але послідовний процес видання загальнонімецьких законів почався з утворенням Північнонімецького Союзу. Були прийняті і розроблені Торговельне уложення 1866 р. і Кримінальне уложення 1871 р., потім Цивільне процесуальне і Кримінально-процесуальне уложення, Закон про судоустрій 1877 р. і лише в 1896 р. – Цивільне уложення.

Німецький Цивільний кодекс налічує 2385 параграфів, якщо брати до уваги 218 статей Вступного закону. Техніка побудови матеріалу достатньо нова і оригінальна, оскільки він побудований за так званою пандектною системою. Для неї характерне зведення юридичних інститутів в зобов'язальне, шлюбно-сімейне та спадкове право. Норми, загальні для всіх інститутів, сконцентровані в окремій книзі. Пандектна система німецького Цивільного кодексу істотно відрізняється від традиційної римської системи розташування цивільно-правового матеріалу – системи інституційної. Характерна відсутність загальних юридичних визначень. Відповідні його параграфи мають більше описовий характер. Будь-

яких загальних визначень творці навмисно уникали, оскільки вироблення понять з огляду на німецьку юридичну традицію у законі є досить небезпечною справою для законодавця. При складанні Уложення досить часто використовується прийом введення у юридичні норми неюридичних критеріїв («зловживання правом», «добрі звичаї», «добра совість»). Норми із посиланнями на подібні морально-етичні критерії називаються «каучуковими» («гумовими»), оскільки вони не встановлюють чіткого регулювання.

У Російській імперії XIX століття не одразу було прийнято рішення проводити кодифікацію законодавства. Проміжним етапом стало проведення складання зводу законів. Перша редакція Повного зібрання законів Російської імперії побачила світ у 1825 р. і нараховувала 50 тис. актів, які уклали у 46 великих книг у хронологічному порядку. Після цього вони доповнювались новими актами. Особливістю цієї пам'ятки законодавчого мистецтва було те, що кожна стаття містила посилання на автентичний текст із зазначенням дати його прийняття та номером [11, с. 21].

Після формування Повного зібрання законів команда кодифікаторів на чолі із М. Сперанським почала роботу щодо створення Зводу законів Російської імперії. При його написанні виключались недіючі норми, видалялись протиріччя, проводилась редакційна обробка текстів. За словами деяких дослідників, М. Сперанський нерідко і сам створював

норми, вводячи їх у тексти Зводу [11, с. 22]. Матеріал був розміщений за особливою системою, розробленою М. Сперанським: якщо Повне зібрання законів було складене за хронологічним принципом, то Звід законів – за галузевим. В основу Зводу законів був покладений такий план. Громадське життя втілюється в союзі державного і цивільного; в основі кожного з цих елементів лежать закони, що визначають межі їх дії та обмежуючі права, які з нього випливають. Відповідно до цього весь Звід законів повинен складатися з 8 частин: а) закони основні, що визначають суть верховної влади; б) закони органічні, що визначають устрій органів цієї влади; в) закони сил урядових, що визначають способи дії державної влади; г) закон про стани, що визначає права та обов'язки підданих за рівнем участі їх у складі установ і сил державних; ґ) закони цивільні та межові, що включають сімейні і спільні майнові відносини; д) постанови державного благоустрою; е) статuti правопорядку (закони поліцейські); є) закони кримінальні. Ця структура є досить логічною та лаконічною (для того часу) [12, с. 38]. Після створення Зводу законів М. Сперанський вважав за необхідне приступити до третього етапу систематизації – до створення Уложення, яке повинно було не тільки вмщати старі норми, а й розвивати право. Якщо Повне зібрання законів та Звід законів були тільки інкорпораціями, то створення Уложення передбачало кодифікаційний метод роботи, тобто не лише об'єднання старих норм,

а й доповнення їх новими [11, с. 22]. Однак ідеям М. Сперанського не судилось реалізуватись. Отже, слід констатувати, що у Російській імперії не було проведено повноцінної кодифікації законодавства.

На теренах сучасної України у західних губерніях Російської імперії здійснювались спроби здійснити локальну кодифікацію законів. Наслідком цього процесу було створення Зводу місцевих законів західних губерній 1837 р. В основу для розробки цієї пам'ятки кодифікаційного мистецтва було покладено джерела попередніх кодифікацій – «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., «Зібрання малоросійських прав» 1807 р., а також положення Зводу законів Російської імперії 1832 р., який так і не набув статусу офіційного нормативно-правового акта [13, с. 62].

Отже, розвиток кодифікаційної техніки налічує принаймні 4000 р. Серйозний відбиток в історії кодифікації було здійснено римськими законотворцями. І в XXI ст. римське право можна назвати взірцем кодифікаційної діяльності, на основі якого розвивались правові системи більшості сучасних європейських держав. Кодифікація римського права була проведена під час систематизації преторських едиктів. Активно використовувались прийоми структурування нормативного матеріалу, нормативної економії, використання титулів при написанні статей. Характерною особливістю кодифікованих римських актів були спрямованість на суб'єкта і мовна диференціація. ■

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кабрияк Р. Кодификации / Пер. с фр. Л. В. Головки. – М. : Статут, 2007. – 476 с.
2. Дьяконов И. М. Законы Вавилонии, Ассирии и Хеттского царства // Вестник древней истории. – 1952. – № 3. – С. 225-303.
3. Пальцева Л. А. К вопросу о кодификации права в Древней Греции // IVS ANTIQUUM. Древнее право. – 2015. – № 2 (10). – С. 14-22.
4. Казаманова Л. Н. Очерки социально-экономической истории Крита V–VI вв. до н. э. // Л. Н. Казаманова – М. : Из-во Московского университета, 1964. – 194 с.
5. Пахман С. В. История кодификации гражданского права. – Т. I. – СПб., 1876. – 476 с.
6. Графский В. Г. Всеобщая история права и государства : учеб. для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2007. – 752 с.
7. Коптев А. В. Кодификация Феодосия II и ее предпосылки // Древнее право. – Вып. 1. – М. : Спарк, 1996 – С. 247-261.
8. Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження : моногр. – К. : Видавничо-поліграф. центр «Київський університет», 2007. – 360 с.
9. Dictionnaire de droit. – Т. I. – Paris, 1966. – 1202 p.
10. Саидов А. Кодексу Наполеона – 200 лет. – М. : Юрист, 2004. – № 12. – С. 33-40.
11. Козинец К. К. Исторический очерк Российских систематизаций законодательства в форме свода законов // Право и современные государства. – 2014. – № 1. – С. 19-24.
12. Верховланцева Т. Ю. Свод законов Российской империи: история создания, структура, издания // Библиотекосведение. – 2009. – № 2. – С. 37-43.
13. Блажівська О. Звід місцевих законів західних губерній як пам'ятка кодифікації цивільного законодавства на українських землях / О. Є. Блажівська // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 3 (149). – С. 60-68.